

Behov av beredskapsåtgärder för skydd av kulturarv samt en första prioritering

**Delredovisning 2 från regeringsuppdraget
Rådet för skydd av kulturarv**

Box 1114, 621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2026

Titel: Behov av beredskapsåtgärder för skydd av kulturarv, samt en första prioritering - Delredovisning 2 från regeringsuppdraget Rådet för skydd av kulturarv

Text: Ingen upphovsrätt

Bilder och illustrationer: De internationella kännetecknen för märkning av betydelsefulla kulturegendomar med Haagkonventionens emblem som återges i avsnitt 2.3.3 har särskilda villkor för användning. Se mer på:

[The 1954 Hague Convention Blue Shield Emblems of Protection - Blue Shield International](#)

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Rapportens innehåll i korthet	5
Prioritering 1: Digital beredskap	7
Prioritering 2: Höjd förmåga genom kunskap och övning	8
Prioritering 3: Skydd på plats	9
1. Inledning	10
1.1 Bakgrund och arbetsformer	10
1.1.1 Regeringens beslut att bilda ett råd	10
1.1.2 Rådets arbete ger effekt.....	11
1.1.3 Så har rådet lagt upp arbetet inför delredovisningen	11
1.2 Kulturarv i totalförsvaret.....	12
1.2.1 Gemensamma utgångspunkter för totalförsvaret.....	12
1.2.2 Tillgång till kulturarv ger resiliens	13
2. Behov av beredskapsåtgärder för skydd av kulturarv	14
2.1 Höjd förmåga genom kunskap och övning	14
2.1.1 Grundläggande beredskapsarbete och kontinuitetshantering.....	15
2.1.2 Webbaserade utbildningar och <i>Forum för skydd av kulturarv</i>	17
2.2 Digital beredskap.....	18
2.2.1 Beredskapsdigitalisering	19
2.2.2 Att 3D-skanna byggnader och kulturmiljöer	21
2.2.3 Cybersäkerhet och redundans i kulturarvsdata	22

2.2.4 Förmåga till egen beredskapskopiering av kulturarvsdata	24
2.2.5 Nationell skyddad lagringsyta (digitalt skyddsrum)	25
2.2.6 Skydd mot desinformation	26
2.3 Skydd på plats	27
2.3.1 Säkra magasins- och arkivlokaler	27
2.3.2 Stöd för inventering av befintliga lokaler samt tillfälliga skyddsåtgärder	28
2.3.3 Utmärkning med förstärkt folkrättsligt skydd	29
2.4 Undanförsel	31
2.4.1 Förmåga att transportera och magasinera	31
2.4.2 Systematik för undanförsel	31
2.5 Samverkan och resurser	32
2.5.1 Förtydliga strukturer och roller	33
2.5.2 Begränsade resurser försvårar beredskapshöjningen	34
3 Rådets sammanvägning och prioritering av identifierade beredskapsåtgärder	36
Prioritering 1: Digital beredskap	37
Prioritering 2: Höjd förmåga genom kunskap och övning	38
Prioritering 3: Skydd på plats	39
Referenser	41
Bilagor	Fel! Bokmärket är inte definierat.

Sammanfattning

De medverkande organisationerna i Rådet för skydd av kulturarv redovisar i denna rapport de **behov av beredskapsåtgärder för skyddet av kulturarv** som vi hittills har identifierat genom arbetet i rådet. Redovisningen är till regeringen i enlighet med regeringens uppdrag.

Vi utgår från att rapporten kommer läsas även av många i de målgrupper som regeringen angett för rådets verksamhet. Dessa är aktörer som förvaltar eller arbetar med kulturarv eller med beredskapsfrågor som har betydelse för kulturarv.

Rapporten är den andra delredovisningen i det pågående myndighetsövergripande regeringsuppdraget att bilda ett råd för skydd av kulturarv. Rapporten upprepar delvis behov som vi skrivit om i den första delredovisningen, när det är nödvändigt för att ge kontext eller beskriva en behovsbild fördjupat.

Regeringens syfte med Rådet för skydd av kulturarv är att rådet ska **”bidra till en effektiv beredskapsplanering för skydd av samlingar av kulturarv samt kulturhistoriskt värdefulla fastigheter och miljöer i Sverige”**.

Sammantaget kan rådet konstatera att det finns behov av att öka tempot i beredskapsarbetet inom kulturarvsområdet för att möta det försämrade omvärldsläget och regeringens förväntningar om en stärkt samhällsberedskap. Vi ser behov inom en rad olika områden: höjd förmåga genom kunskap och övning, digital beredskap, skydd på plats, undanförelse samt behov av samverkan och resurser. Vi ser att ansvaret för beredskapsåtgärder som möter behoven är delat på flera aktörer. En del åtgärder åligger i huvudsak kulturarvsförvaltande aktörer själva att genomföra. Andra åtgärder åligger organisationer i rådet att genomföra, antingen genom samverkan i rådet eller genom myndigheternas ordinarie verksamhet och uppgifter vid sidan av rådet. Slutligen finns vissa behov där regeringen behöver agera för att eventuella åtgärder ska komma till stånd.

Rapportens innehåll i korthet

Rådet har som utgångspunkt att **beredskapsåtgärder för skydd av kulturarv måste genomsyras av att också tillgång till kulturarv säkerställs**. Oavsett fred eller krig så ansvarar kulturarvsaktörer för att säkerställa att medborgare och organisationer har tillgång till tillförlitligt och oförvanskad källmaterial. De ansvarar för att erbjuda utrymme för demokratiska samtal och reflektion kring existentiella frågor, samt att skapa sammanhang och identifikation. Det är uppgifter som bedöms bli än viktigare under ett krig. Detta går i linje med innebörden av den viktiga samhällsfunktionen kulturarv: förmågan att samla in, skydda och bevara det materiella, immateriella och digitala kulturarvet, samt att upprätthålla verksamheter som ger olika användare tillgång till kulturarv.

Rådet ser fortsatta **behov av kunskapshöjning och övning inom grundläggande beredskapsarbete och kontinuitetshantering**, hos majoriteten av kulturarvsförvaltande aktörer, för att skyddet av kulturarv ska fungera i ett totalförsvarsperspektiv.

Det finns ett tydligt behov av förmågehöjning avseende **digital beredskap** för kulturarvsområdet, inte minst vad gäller att etablera en **nationell skyddad lagringsyta** och att genomföra **beredskapsdigitalisering**. Det digitala kulturarvet utgör en stor och växande del av kulturarvet. Antagonistiska attacker mot digital kulturarvsverksamhet och kulturarvsdata kan leda till att kulturarv raderas, förstörs eller manipuleras. I ett läge av höjd beredskap eller krig är det avgörande att Sverige har tillgång till tillförlitligt och oförvanskat källmaterial.

Cybersäkerhet och kopiering ur beredskapsperspektiv är viktiga beredskapsåtgärder, liksom att ha redundans i system och lagringslösningar för kulturarvsdata. Många kulturarvsförvaltare upplever sig dock sakna vägledning för sådant arbete. Därför behöver myndigheter som har ordinarie ansvar att stödja i sådana frågor tillgängliggöra, förtydliga, kommunicera samt vidareutveckla existerande metodstöd. Detta gäller även kompetensutveckling och metodstöd för kulturarvsaktörer för att genomföra 3D-skanning av byggnader och miljöer.

Vidare ser rådet anledning att öka förmågan till skydd inom kulturarvsområdet mot desinformation, propaganda och faktaförvanskning, inte minst i digitala sammanhang, samt att hitta taktiker och förhållningssätt när det sker. Medvetenhet om god källkritik och källtillit bidrar till god beredskap och motståndskraft.

Eftersom byggnader och kulturmiljöer liksom en stor mängd av offentlig konst och samlingar i magasin och arkiv inte kan undanföras, så måste förberedelser göras för **skydd av kulturarv på plats**. Idag saknas till stor del metoder och vägledning för detta, som kan användas av alla förvaltare av kulturarv och det behöver tillskapas. Ett ytterligare sätt att skydda kulturarv på plats i krig, är att redan i fredstid klargöra ansvar och roller inom Sverige för urval och anmälningar till Unesco för beslut om kulturregendom som ska stå under så kallat *förstärkt skydd*, i enlighet med andra tilläggsprotokollet till Haagkonventionen.

Undanförsel av kulturarv kan bli aktuellt i händelse av höjd beredskap. Denna skyddsmetod kommer i praktiken vara möjlig endast för en begränsad del av de mest prioriterade samlingarna, det vill säga för en liten del av kulturarvet om än med höga kulturvärden. För att undanförsel ska fungera effektivt inför eller under krig så krävs förberedelse under fredstid av förvarings- och transportlösningar, tydligare ansvarsfördelning mellan olika berörda aktörer, samt noggrann planering och övning. Rådet avser att etablera en gemensam ambitionsnivå för skyddsåtgärden, samt ett önskat läge för systematisk hantering av undanförsel. Utifrån detta kan rådet i kommande slutrapportering föreslå åtgärder som eventuellt kan behövas; utredningar, författningsändringar eller annat.

Rådet ser att det behövs ytterligare fokus på **samverkan och resurser** för att uppnå förmågehöjning och effektiv beredskapsplanering för skydd av kulturarv.

Strukturerna för samverkan och det civila beredskapsarbetet kring kulturarv behöver förtydligas ytterligare. Regeringen skulle kunna överväga anslagsförstärkning till länsstyrelserna i syfte att de ska kunna ta en tydlig samordnande roll och vara en länk mellan de centrala myndigheterna och aktörer inom kulturarvsområdet i länen. Rådet konstaterar att många kulturarvsförvaltares förutsättningar att rusta för kris och krig ofta är begränsade. Arbetet fortlöper, men inte i den takt som krävs för att möta omvärldsläget och regeringens förväntan om uppbyggd säkerhet och beredskap inom tre till fem år. Utan resursförstärkningar kan de säkerhets- och beredskapshöjande åtgärderna för skydd av kulturarv inte genomföras i den takt som krävs.

Detta är rådets prioriterade åtgärder

Regeringen har gett rådet direktiv att i regeringsuppdragets framtida slutrapportering ge en samlad prioritering mellan olika beredskapsbehov. Vi är emellertid redo att lämna en inledande prioritering redan här. Det framstår som angeläget att bistå regeringen med så gott underlag som möjligt så snabbt som möjligt, sett till omständigheterna. Rådet avser återkomma i slutrapportering med tydligare beslutsunderlag i fråga om kostnader och förväntade effekter med mera.

Här följer en redogörelse av rådets prioriterade åtgärder. Det är de behov av beredskapsåtgärder vi bedömer vara viktigast för att åstadkomma en effektiv förmågehöjning. De åtgärder vi föreslår till regeringen är sådana som ingen enskild aktör eller rådet kan lösa på egen hand eller med befintliga resurser.

Prioritering 1: Digital beredskap

Det finns ett tydligt behov av en kraftfull satsning på en förmågehöjning avseende digital beredskap för kulturarvsområdet. Det digitala kulturarvet utgör en stor och växande del av kulturarvet och är sårbart för både fysiska hot och cyberhot. Samtidigt är fysisk undanförsel endast möjlig för en begränsad del av kulturarvet, vilket gör beredskapsdigitalisering och etablering av en nationell skyddad lagringsyta till centrala åtgärder för att säkra kulturarvsvärden om de fysiska objekten skulle skadas eller förstöras.

En stärkt digital beredskap är även avgörande för att kunna upprätthålla verksamhet och tillgång till kulturarvsinformation och samlingar, exempelvis för studier och forskning, vid samhällsstörningar och höjd beredskap.

Det är de kulturarvsförvaltande aktörerna själva som måste höja sin digitala beredskap och utveckla sitt arbete med digitalt bevarande och digital förmedling. På statlig nivå finns flera myndigheter som har ordinarie ansvar att stödja grundarbete i sådana frågor, som Myndigheten för civilt försvar, Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet.

Trots de enskilda aktörernas ansvar finns behov av åtgärd från regeringen i några stora och komplexa frågor. Digitala objekt som är särskilt viktiga att skydda ur

beredskapsperspektiv kan lagras på en nationell skyddad plats utanför den enskilda kulturarvsverksamhetens system. Digitala kopior kan framställas av fysiska föremål, analoga handlingar/dokument, byggnader eller kulturmiljöer som är prioriterade att skydda ur beredskapsperspektiv. **Rådet föreslår att regeringen**

- **ger utpekad myndighet i uppdrag att utreda förutsättningar för att ta fram en tjänst som tillhandahåller en nationell skyddad lagringsyta för kulturarvsaktörers data som behöver skydd ur beredskapsperspektiv, och som svarar mot olika kulturarvsförvaltares behov i sammanhanget, samt en finansieringsmodell.**
- **ger berörd eller berörda myndigheter i uppdrag, med tillhörande resurser, att genomföra en systematisk beredskapsdigitalisering av prioriterat kulturarvsmaterial i dialog med kulturarvsförvaltande organisationer samt att tillhandahålla stöd till dessa.**

Prioritering 2: Höjd förmåga genom kunskap och övning

För att det samlade kulturarvsområdet ska fungera i ett totalförsvarsperspektiv krävs både kompetenshöjning gällande kontinuitetshantering och praktisk övning. Till viss del och inom vissa områden pågår kunskapshöjande insatser men det vore önskvärt med gemensamma utbildningar och övningar som kan bidra till att utjämna kunskapsnivån, stärka samverkan och höja den gemensamma grundnivån avseende beredskapskompetens.

Rådet ser behov av att andra huvudmän för kulturarvsförvaltande verksamheter än regeringen i sin styrning tydliggör behovet av kunskapshöjning inom grundläggande beredskapsarbete och kontinuitetshantering samt prioriterar åtgärder som stärker sådan kunskap. På statlig nivå finns flera myndigheter som har ordinarie ansvar att säkerställa att sådan kunskap sprids och görs tillgänglig samt underlätta för aktörer att ta del av den kompetens som finns hos andra organisationer och myndigheter. Särskilt har rådet och rådets organisationer en utpekad roll i detta vad gäller skydd av kulturarv.

För att skyddet av kulturarv ska fungera i ett totalförsvarsperspektiv krävs även praktisk övning, dels mellan olika typer av offentliga, civila och privata verksamhetsutövare samt dels i relation till olika grader av förkunskap. Länsstyrelserna är centrala i denna typ av beredskapsövningar.

Rådet föreslår därför att regeringen:

- **ger länsstyrelserna i uppdrag att, med tillhörande resurser, i ett eller några län och som ett pilotprojekt genomföra en samverkansövning för skydd av kulturarv.**

Prioritering 3: Skydd på plats

Eftersom de flesta byggnader, kulturmiljöer och offentlig konst inte kan undanföras, liksom inte heller de flesta samlingar av kulturarv, måste förberedelser göras för skydd på plats. Detta omfattar en bredd av åtgärder inklusive juridiskt skydd, dokumentation, övervakning, och planering av tillfälliga skyddsåtgärder. Säkra och väl underhållna lokaler är en grundförutsättning för beredskap och skydd av kulturarvssamlingar, men det är långt ifrån alla aktörer som har förutsättningar att leva upp till gällande krav och standarder.

Kulturarvsförvaltande aktörer behöver i hög grad själva förbereda sig för att kunna skydda egendom på plats. Idag saknas till stor del metoder och vägledning för detta, som kan användas av alla förvaltare av kulturarv. Rådets organisationer agerar för att lösa behovet av metoder och vägledning genom samverkan i rådet, varför rådet avser återkomma med närmare åtgärdsförslag.

Det finns idag ingen myndighet med utpekat ansvar för anläggningar som är viktiga för skydd av kulturarv inom det civila försvaret. Det saknas ansvarsfördelning för förvärv, etablering och förvaltning av anläggningar som av olika skäl behöver ha en statlig ägare och förvaltas i myndighetsform.

Rådet föreslår regeringen att överväga:

- **om en eller flera statliga fastighetsförvaltande myndigheter bör ges möjlighet att förvärva, anlägga och förvalta fastigheter för statligt behov inom det civila försvaret samt vilken eller vilka som i så fall är lämpligast. Vidare bör ingå fråga om Statens fastighetsverks instruktion bör ändras för att omfatta möjlighet att på affärsmässig grund förvärva, äga och förvalta fastigheter för statliga behov för civila delar av totalförsvaret samt utifrån inriktning gällande typ av fastigheter från Myndigheten för civilt försvar.**

1. Inledning

De medverkande organisationerna i Rådet för skydd av kulturarv redovisar i denna rapport till regeringen de behov av beredskapsåtgärder för skyddet av kulturarv som har identifierats genom arbetet i rådet.

Samtidigt kommer rapporten läsas även av många i den målgrupp som regeringen angett för rådets verksamhet, vilka är aktörer som förvaltar eller arbetar med kulturarv eller med beredskapsfrågor som har betydelse för kulturarv. Av detta följer att texten strävar efter att bidra till kunskapshöjning inom området hos en mängd aktörer, varför rapporten bitvis ger utförlig kontext och förklarar även behov där andra än regeringen kan behöva vidta åtgärder.

Rapporten är den andra delredovisningen i det pågående myndighetsövergripande regeringsuppdraget att bilda ett råd för skydd av kulturarv. Rapporten upprepar delvis behov som vi skrivit om i den första delredovisningen, när det är nödvändigt för att ge kontext eller beskriva en behovsbild fördjupat.

1.1 Bakgrund och arbetsformer

1.1.1 Regeringens beslut att bilda ett råd

Regeringen har initierat ett Råd för skydd av kulturarv mot bakgrund av en orolig omvärld.¹ Detta för att identifiera olika beredskapsåtgärder som behöver förberedas för att skydda kulturarv i Sverige i händelse av krig eller kris.

Rådets syfte är att bidra till en effektiv beredskapsplanering för skydd av samlingar av kulturarv samt kulturhistoriskt värdefulla fastigheter och miljöer i Sverige. Rådet ska vara ett forum för samverkan, kunskaps- och erfarenhetsutbyte samt för sammanvägning och prioritering av identifierade behov av beredskapsåtgärder för skyddet av kulturarv i Sverige.

Målgrupper för arbetet är offentliga, privata eller civila aktörer som förvaltar eller arbetar med kulturarv eller med beredskapsfrågor som har betydelse för kulturarv.

Rådet är till formen ett regeringsuppdrag. Arbetet ska pågå till och med den 28 februari 2027. Arbetet sker i samverkan mellan sex statliga myndigheter, och tre nationella organisationer. Medverkande organisationer deltar i rådet utifrån befintliga ekonomiska ramar och uppgifter. Det finns ingen egen kansli- eller analysfunktion inom rådet. Medverkande organisationer i rådet möts på ledningsnivå ungefär fem gånger per år.

¹ [uppdrag-att-bilda-ett-rad-for-skydd-av-kulturarv.pdf](#)

Regeringen gav uppdraget till Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Kungliga biblioteket, Myndigheten för civilt försvar, länsstyrelserna och Statens fastighetsverk. Därutöver skulle plats i rådet erbjudas till en representant från de centrala museimyndigheterna eller stiftelsemuseerna, de regionala museerna samt Svenska kyrkan. Riksantikvarieämbetet har ansvaret att vara sammankallande och att utföra de administrativa uppgifter som rådets arbete föranleder.

1.1.2 Rådets arbete ger effekt

En del av rådets uppdrag är att samverka kring skydd av kulturarv och rådet har därför initierat gemensamma operativa insatser för att åstadkomma förflyttning i relation till beredskapsbehov för skydd av kulturarv redan under uppdragstiden. Det gäller exempelvis åtgärder för kunskapshöjning bland rådets målgrupper samt att producera och sprida metodstöd till hjälp för kulturarvsaktörer som kan komma att behöva skydda kulturarv på plats där det är. Sådana insatser bidrar också till att rådet får en fördjupad förståelse för olika behov och för vad som bör prioriteras.

Vidare noterar vi att införandet av ett råd har bidragit till ett ökat fokus på beredskapsfrågan inom kulturarvsområdet.

Ansvaret för det grundläggande beredskapsarbetet och kontinuitetshandlingen vilar främst på enskilda aktörer. Mycket kompetens finns redan. Genom att rådet främjar erfarenhetsutbyte underlättas kunskapsöverföringen aktörer emellan.

Inte minst har rådets bildande breddat perspektiven för organisationerna som ingår i rådet. Myndigheterna och organisationerna i rådet har mycket olika uppdrag, olika användare, och i vissa fall olika huvudmän. Myndigheterna sorterar under fyra olika departement och politikområden. Detta ger rådet en unik överblick. Genom att vi arbetar tillsammans har vi tidigare än förväntat, redan i denna delredovisning, kunnat prioritera bland identifierade behov. Detta är en god illustration av att regeringens uppdrag att bilda ett råd har gett hävstångseffekt.

1.1.3 Så har rådet lagt upp arbetet inför delredovisningen

Vi har inför denna delredovisning fokuserat på att

- identifiera övergripande behov av beredskapsåtgärder, som är viktiga att möta för att åstadkomma en effektiv förmågehöjning och som ingen enskild aktör kan lösa på egen hand.
- väga samman och prioritera identifierade behov - i relation till offentliga, privata och det civila samhällets aktörer som förvaltar kulturarv eller arbetar med beredskapsfrågor.

1.2 Kulturarv i totalförsvaret

1.2.1 Gemensamma utgångspunkter för totalförsvaret

Det globala säkerhetspolitiska läget präglas av instabilitet och osäkerhet. Sverige och Europa befinner sig i det allvarligaste säkerhetspolitiska läget sedan andra världskrigets slut. Vi står inför en bred och komplex hotbild. Rysslands väpnade angrepp på Ukraina har varit avgörande för Sveriges säkerhetspolitiska utveckling och vägval men även andra statsaktörer så som Kina och Iran kan komma att agera mot oss och våra allierade med olika former av maktmedel.²

Cyberattacker, sabotage mot kritisk infrastruktur och hybridhot har redan drabbat flera verksamheter i samhället och det säkerhetspolitiska läget kan snabbt försämrats. Ett väpnat angrepp mot Sverige eller våra allierade kan inte uteslutas och totalförsvaret ska därför rustas för att kunna möta ett sådant angrepp.

Totalförsvarets aktörer behöver förhålla sig till både en komplex hotbild och nya förutsättningar i och med Sveriges roll som allierad i Nato. Planeringen i totalförsvaret ska nu utgå från skyddet av Natos yttre gräns samt Sverige som baserings- och transiteringsområde inom alliansen. Utvecklingen ökar behovet av att civila och militära aktörer förbereder och planerar utifrån gemensamma utgångspunkter. Totalförsvaret utgörs av det civila och militära försvaret. Genom effektiv samordning ökar förmågan att hantera situationer i både kris, höjd beredskap och krig.

Försvarsmakten och Myndigheten för civilt försvar har tagit fram utgångspunkter som beskriver vad respektive aktör i totalförsvaret bör utgå ifrån i sin utveckling under försvarsbeslutsperioden 2025–2030. Respektive aktör behöver planera för nödvändiga åtgärder inom sin verksamhet. Utgångspunkten är att det väpnade angreppet är dimensionerande för planeringen.

Det civila försvarets aktörer fortsätter att stärka den gemensamma förmågan att hantera kris och krig. Förmågan byggs upp och arbetet går framåt i samtliga sektorer och det finns en ökad samsyn kring hotbild och behov.

Kraven på det civila försvaret följer dock omvärldsläget och därför kan glappet mellan kravbild och förmåga öka. Utvecklingen måste därför fortsätta snabbt för att möta ett förvärrat säkerhetsläge med åtgärder som ger effekt här och nu.

² Detta avsnitt bygger på det planeringsstöd Försvarsmakten och Myndigheten för civilt försvar tagit fram: [Nya utgångspunkter för totalförsvaret](#)

Erfarenheter från kriget i Ukraina visar hur krig kan utspela sig i vår tid. Systematiska attacker på civila mål visar på sårbarhet och behov av att upprätthålla samhällets grundläggande funktioner tillika krigets påverkan på civilbefolkningen och samhället övergripande möjligheter att stödja det militära försvaret.

Utgångspunkten är att totalförsvaret ska förbereda och planera för att kunna möta och hantera ett krig i Europa under minst tre månader och kunna klara en omställning till ett mer utdraget scenario. Civila verksamheter ska i detta kunna upprätthålla viktiga samhällsfunktioner med egna resurser i minst två veckor.

Det innebär att aktörerna kan behöva förlita sig på leveranser av varor och tjänster man lagrat eller upparbetat, eller -med andra metoder än normalt.

1.2.2 Tillgång till kulturarv ger resiliens

I det pågående kriget i Ukraina har det varit tydligt att kultur och kulturarv kan fungera som samlande kraft och spela en betydelsefull roll i samhällets motståndskraft. Samtidigt har kulturhistoriska värden och kulturinstitutioner angripits. Genom att förstöra kulturhistoriskt viktiga platser, byggnader eller föremål kan en angripare vilja bryta ner motståndets moral, radera minnet av kultur och markera dominans.

En lärdom av detta för berörda svenska aktörer är att beredskapsåtgärder för skydd av kulturarv måste genomsyras av att också tillgång till kulturarv säkerställs. Oavsett fred eller krig så ansvarar kulturarvsaktörer för att säkerställa att medborgare och organisationer har tillgång till tillförlitligt och oförvanskat källmaterial. De bidrar också till samhället genom att erbjuda utrymme för demokratiska samtal och reflektion kring existentiella frågor. Uppgifter som bedöms bli än viktigare under ett krig. Detta går i linje med hur den viktiga samhällsfunktionen kulturarv är definierad: förmågan att samla in, skydda och bevara det materiella, immateriella och digitala kulturarvet, samt att upprätthålla verksamheter som ger olika användare tillgång till kulturarv.

Planeringen behöver göras utifrån de typer av antagonistiska hot som kulturarvsaktörer möter. Hoten är komplexa och mycket utmanande. De innefattar enligt Försvarets forskningsinstitut (FOI) såväl fysisk förstörelse, stöld, cyberhot som informationspåverkan.³

I händelse av krig kan situationer uppstå där kulturarvsverksamheter behöver upphöra eller begränsas, exempelvis om ett geografiskt område måste utrymmas till följd av ett angrepp. Kulturarvsaktörer behöver ta höjd för även sådan händelseutveckling i sin planering.

³ McWilliams & Olsson, 2024.

2. Behov av beredskapsåtgärder för skydd av kulturarv

Vi går i detta kapitel igenom de behov vi ser vad gäller beredskapsåtgärder för skydd av kulturarv. Vi konstaterar att det finns flera viktiga grenar på samma träd av beredskapsarbete inom kulturarvsområdet. Huvudsakligen ser vi följande fem områden som vart och ett innehåller flera olika behov av åtgärder: höjd förmåga genom kunskap och övning, digital beredskap, skydd på plats, undanförsel, samt samverkan och resurser.

2.1 Höjd förmåga genom kunskap och övning

För att skyddet av kulturarv ska fungera i ett totalförsvarsperspektiv krävs både generell kompetenshöjning och praktisk övning, dels mellan olika typer av offentliga, civila och privata verksamhetsutövare samt dels i relation till olika grader av förkunskap. I kulturarvsområdet finns en stor bredd av aktörer med skilda förutsättningar avseende till exempel huvudmän, organisationsform, storlek och resurser. Majoriteten av aktörerna har längre kvar i sin förmågehöjning och begränsade resurser till att genomföra den jämfört med myndigheter under regeringen.

Rådet ser ett fortsatt mycket stort behov bland kulturarvsförvaltande aktörer av kompetensutveckling inom områdena civilt försvar respektive beredskapsarbete på alla nivåer och inom olika verksamhetsområden.

Regeringen pekar i uppdraget på att det också finns ett behov av att kunskap om kulturarvets betydelse för totalförsvaret sprids till berörda aktörer inom kulturarvssektorn och totalförsvaret.

Till viss del och inom vissa områden pågår kunskapshöjande insatser men det vore önskvärt med gemensamma utbildningar och övningar som kan bidra till att utjämna kunskapsnivån, stärka samverkan och höja den gemensamma grundnivån avseende beredskapskompetens.

2.1.1 Grundläggande beredskapsarbete och kontinuitetshantering

Sammanfattning:

Rådet kan konstatera att de behov av resurser, tydliga uppdrag samt prioriteringar från huvudmän, finansiärer och uppdragsgivare som identifierades i delredovisning 1 kvarstår. Sedan dess har kunskapsspridningen och tillgången till stöd inom området ökat, och många aktörer arbetar aktivt med att stärka sin beredskap. Samtidigt har säkerhetsläget försämrats och vikten av beredskapsarbete och kontinuitetsplanering förstärkts ytterligare, vilket innebär att behovet av utvecklat stöd, kompetensutveckling och inte minst, övning, alltjämt är omfattande.

Rådet ser behov av att andra huvudmän än regeringen i sin styrning tydliggör behovet av kunskapshöjning inom grundläggande beredskapsarbete och kontinuitetshantering samt prioriterar åtgärder som stärker sådan kunskap.

För att skyddet av kulturarv ska fungera i ett totalförsvarsperspektiv krävs även praktisk övning mellan en mängd olika verksamheter. Rådet föreslår att regeringen ger länsstyrelserna i uppdrag att i ett eller några län och som ett pilotprojekt genomföra en samverkansövning för skydd av kulturarv.

I rådets delredovisning 1 konstaterades att beredskapsarbetet inför krig behöver utgå från en stabil grundberedskap. För kulturarvsförvaltare innebär detta bland annat ordning och reda i samlingarna, genomförda riskanalyser, tydliga prioriteringar samt aktuella planer för kris- och krigssituationer. Många kulturarvsaktörer har under det senaste året arbetat aktivt med det grundläggande beredskapsarbetet. Det visar inte minst den årliga uppföljning som görs av museernas incidenter och katastrofplaner. I den senaste undersökningen har antalet centrala- och regionala museer med katastrofplaner ökat markant jämfört med tidigare år.⁴ Sett till alla offentligt finansierade museer saknar dock fortfarande 67 procent en katastrofplan. Det indikerar att det kvarstår mycket arbete med det grundläggande beredskapsarbetet.

Det försämrade säkerhetsläget innebär att kulturarvsförvaltare utöver fredstida hot som brand och översvämning behöver ta höjd för nya och mer svårförutsägbara hot och risker som följer av säkerhetsläget. Detta ställer ökade krav på utvecklad beredskapskompetens. Flera myndigheter och andra organisationer har under året utvecklat stöd och kunskapsunderlag för att underlätta det grundläggande

⁴ Riksantikvarieämbetet följer via en årlig enkät upp hur många museer som har en uppdaterad katastrofplan för samlingarna. [Incidenter inom museernas samlingsförvaltning](#)

beredskapsarbetet.⁵ Samtidigt kan rådet konstatera att det kvarstår ett omfattande behov av kunskap och stöd.

Övningar lyfts fram som en avgörande komponent i beredskapsarbetet.⁶ Att öva är viktigt för att kunna utveckla sin förmåga, testa planer och förstå vad man behöver förbättra, både på egen hand och tillsammans med andra. Flera aktörer uttrycker specifikt behov av att öva beredskap. Det finns behov av utvecklat stöd för egna övningar och möjlighet att ingå i större samverkansövningar som inkluderar skydd av kulturarv.

Det finns behov av ökat stöd och kompetensutveckling även inom kontinuitetshantering för att kunna upprätthålla kulturarvsverksamhet vid kris eller krig. Kontinuitetshantering är en central del av kulturarvsorganisationers uppdrag. Arkiv, bibliotek och museer har samhällsviktiga funktioner som behöver fungera även vid kris och krig, såsom tillgång till information, kunskap och kultur samt fortsatt insamling. Kontinuitetshantering omfattar bland annat identifiering och prioritering av samhällsviktig verksamhet, planering för krigsorganisation och personalförsörjning samt tillgång till el och internet.

Rådet konstaterar att det grundläggande arbetet med beredskap och kontinuitetshantering är avgörande för ett resilient kulturarv och att detta ansvar ligger hos respektive aktör. Arbetet är resurskrävande och kräver tydliga prioriteringar från huvudmän, finansiärer och uppdragsgivare – se även avsnitt 2.5.2. Därutöver krävs stöd och kompetensutveckling.

Rådet och de myndigheter som ingår i rådet har en viktig roll i att identifiera behov av kunskapsstöd och kompetensutveckling, säkerställa att sådan kunskap sprids och görs tillgänglig samt underlätta för aktörer att ta del av den kompetens som finns hos andra organisationer och myndigheter.

Rådet ser behov av att andra huvudmän än regeringen i sin styrning tydliggör behovet av kunskapshöjning inom området och prioriterar åtgärder som stärker kunskap. I kulturarvsområdet finns en stor bredd av aktörer med skilda förutsättningar avseende till exempel huvudmän, organisationsform, storlek och resurser. Majoriteten av aktörerna har längre kvar i sin förmågehöjning och begränsade resurser till att genomföra den jämfört med myndigheter under regeringen.

För att skyddet av kulturarv ska fungera i ett totalförsvarsperspektiv krävs även praktisk övning, dels mellan olika typer av offentliga, civila och privata verksamhetsutövare samt dels i relation till olika grader av förkunskap.

⁵ Exempelvis har Riksantikvarieämbetet vidareutvecklat och uppdaterat sitt stödmaterial på: www.raa.se/beredskap Riksarkivet har sammanställt en lägesbild för beredskapsplanering: [Rapport om lägesbild för beredskapsplanering](#) och Svenska kyrkan har publicerat en rapport om arbetet med att skydda kyrkliga kulturarv: [Ny rapport ger stöd i arbetet med skydd av kyrkligt kulturarv](#).

⁶ Se t. ex Myndigheten för civilt försvar: [Om övningsverksamhet](#)

Länsstyrelserna är centrala i denna typ av beredskapsövningar. Om regeringen bedömer det angeläget att sådan beredskapsövning genomförs för skydd av kulturarv, så behöver länsstyrelserna direktiv om att addera sådan övning jämte övningar som genomförs inom andra beredskapsområden.

Därför föreslår rådet att regeringen ger länsstyrelserna i uppdrag att i ett eller några län och som ett pilotprojekt genomföra en samverkansövning för skydd av kulturarv.

2.1.2 Webbaserade utbildningar och *Forum för skydd av kulturarv*

Det finns ett mycket stort behov av kompetensutveckling inom beredskapsarbetet på alla nivåer och inom samtliga verksamhetsområden. Efterfrågade ämnesområden inkluderar generell kunskap om: ⁷

- Totalförsvaret och beredskapsplanering
- Hotbilder och scenarier
- Kontinuitetshantering
- Risk- och sårbarhetsanalys
- Krigsorganisation
- Informationspåverkan och medie- och informationskunnighet
- Informations- och cybersäkerhet

Inom kulturarvsområdet efterfrågas särskilt kunskap och praktisknära utbildningar om:

- Metoder för att skydda icke-flyttbart kulturarv, såsom byggnader, byggnadsanknuten konst och samlingar och föremål in situ
- Undanförelse, restvärdesräddning och föremålshantering

2.1.2.1 Webbaserade utbildningar om totalförsvaret

Myndigheten för civilt försvar erbjuder ett omfattande utbud av webbaserade utbildningar inom totalförsvaret och beredskap. För att dessa ska kunna utnyttjas och komma till användning på bästa sätt för aktörer inom kulturarvsområdet avser rådet att under 2026 sammanföra relevanta utbildningar i självstudiepaket riktade mot olika personalkategorier inom kulturarvsområdet, att tillhandahållas av de kulturarvsverksamma organisationer som så själva vill. Syftet är att uppnå en grundläggande nivå av kunskap inom området totalförsvaret och beredskap hos aktörerna inom kulturarvsområdet. Under 2025 har utbildningar identifierats och grupperats för grundutbildning samt påbyggnadsutbildningar inriktat mot följande

⁷ Dessa uppgifter kommer från rådets första delredovisning: [Rådet för skydd av kulturarv : delredovisning 1 mars 2025 : behov av beredskap för skyddet av kulturarv som myndigheterna har identifierat genom sitt arbete i rådet. Ku2023/00864, Ku2024/00322](#) Vi upprepar dem här eftersom behovet kvarstår och är avgörande viktigt att åtgärda.

personalkategorier; chefer; personal med huvudarbetsområde beredskap; personal med arbetsområde där kontinuitetshandling ingår samt jurister.

Avsikten är att möjliggöra certifiering efter genomgången utbildning och att organisationer inom kulturarvsområdet på så vis ska kunna följa upp genomförda utbildningar inom sin organisation. På så sätt bedöms åtgärden komma att höja kompetensnivån inom beredskapsområdet hos aktörerna inom kulturarvsområdet väsentligen och på bredden, till en låg kostnad.

2.1.2.2 Forum för skydd av kulturarv

Rådet har initierat en serie webinarier under rubriken *Forum för skydd av kulturarv* i syfte att sprida kunskap och dela erfarenheter brett till rådets målgrupper. Kunskapsinnehållet som presenteras anknyter till områden där rådet identifierat kunskapsbehov. Olika organisationer inom och ibland utanför rådet skapar innehåll till olika tillfällen. Riksantikvarieämbetet tillhandahåller sammanhållen teknisk plattform och spelar in webinarier. De blir sedan publicerade på Riksantikvarieämbetets hemsida så de blir ett kunskapsstöd under en längre tid.

Hösten 2025 anordnade exempelvis Riksantikvarieämbetet tillsammans med Röda Korset och Åklagarmyndigheten ett webinarium om krigets lagar och folkrättsliga symboler, där skydd av kulturarv var i fokus.⁸ Under 2026 planeras innehåll om systemet för civilt försvar och beredskap i samverkan mellan Myndigheten för civilt försvar och länsstyrelserna; om metoder för beredskapskopiering av skyddsvärd kulturarvsdata i samverkan mellan Riksarkivet och Läns museernas samarbetsråd samt om metoder för att skydda kulturarv på plats i samverkan mellan Statens Fastighetsverk, Kungliga biblioteket och Centralmuseernas samarbetsråd.

2.2 Digital beredskap

Alla organisationer i samhället som använder digitala system för sin verksamhet har också behov att bedriva säkerhets- och beredskapsarbete kopplat till systemanvändningen och att skydda sina data. För aktörer i kulturarvsområdet tillkommer särskilda utmaningar.

Det digitala kulturarvet utgör en växande del av det samlade kulturarvet. Här finns samhällsviktig information; databassystem som beskriver samlingar av kulturarv, geografisk information om kulturmiljöer, arkivmaterial från offentliga verksamheter, med mera. Det är mycket viktigt att även det digitala kulturarvet

⁸ Se [Krigets lagar och folkrättsliga symboler -Riksantikvarieämbetet](#)

omfattas av god beredskap, både det som är digitalt fött och det som är digitaliserat utifrån analog förlaga.

Antagonistiska attacker mot digital kulturarvsverksamhet och kulturarvsdata kan leda till att kulturarv raderas, förstörs eller manipuleras. En hel fysisk samling av kulturarv kan göras i princip obrukbar, om all digital kunskap och information om den försvinner. I samband med pågående hybridkrigföring har flera kulturarvsaktörer drabbats av cyberattacker som orsakat omfattande skador med långvariga konsekvenser. I ett läge av höjd beredskap är det avgörande att Sverige har tillgång till tillförlitligt och oförvanskat källmaterial. Ett stärkt säkerhetsmedvetande och god källkritisk förmåga bidrar till att skydda kulturarv.

Digital undanförel av kulturarvsdata till en nationell lagringsyta är en kompletterande åtgärd för skydd av kulturarv. Särskilt viktigt att skydda är metadata över kulturarv i Sverige (register, index osv). I en eventuell efterkrigstid så kommer den metadata som berättar om vad som tillhörde kulturarvsförvaltare i Sverige, vad som var viktigt och diskuterades, före och under kriget, vara ett stöd i eventuellt återskapande och för att kunna återfå eventuellt material som har plundrats.

Även Nationell strategi för digitalt kulturarv tar upp frågorna delvis under avsnitten "Ett sårbart kulturarv" och "Bevara kulturarvet".

2.2.1 Beredskapsdigitalisering

Sammanfattning:

Regeringen föreslås ge berörd eller berörda myndigheter i uppdrag, med tillhörande resurser, att genomföra en systematisk beredskapsdigitalisering av prioriterat kulturarvsmaterial i dialog med kulturarvsförvaltande organisationer samt att tillhandahålla stöd till dessa.

Beredskapsdigitalisering innebär att säkra upp kopior på prioriterade fysiska föremål, analoga handlingar/dokument, byggnader eller kulturmiljöer som är prioriterade att skydda ur beredskapsperspektiv. Syftet är att skapa ett exemplar av ett objekt vars uppgift är att finnas kvar i oförvanskat skick, en garant för att kunna återskapa värdefulla kulturegendomar eller återstarta verksamhet om föremål/handlingar förstörs eller skadas vid kris eller krig. Beredskapsdigitaliserade objekt kan lagras på skyddad plats utanför den enskilda kulturarvsverksamhetens system.

Beredskapsdigitalisering är således en proaktiv åtgärd, en egen metod vid sidan av det löpande digitaliseringsarbete som kulturarvsförvaltare bedriver i sin ordinarie verksamhet.

Regeringen föreslås ge berörd eller berörda myndigheter i uppdrag, med tillhörande resurser, att genomföra en systematisk beredskapsdigitalisering av

prioriterat kulturarvsmaterial i dialog med kulturarvsförvaltande organisationer samt att tillhandahålla stöd till dessa.

Beredskapsdigitalisering förutsätter följande åtgärder:

- Ett avvägt/strukturerat urval av vad som ska digitaliseras
- Val av teknik och metod för digitalisering samt vägledning för vilken kvalitetsnivå som kan vara tillräcklig på datafiler och så vidare.
- Genomföra digitalisering
- Komplettera med beskrivande data för att identifiera och återsöka det som digitaliserats

Insatsen kan genomföras i större eller mindre skala, men ett systematiskt arbete är avgörande för effektivitet och kvalitet. Det behövs gemensamt framtagna kriterier för urval av objekt, införskaffande eller tillhandahållande av teknisk utrustning, kunskap om format och metoder, resurser för att genomföra digitalisering, standarder för beskrivande data, mm.

Urval behöver göras av varje kulturarvsaktör. Dessa kommer möta flera utmaningar i arbetet, exempelvis att säkerställa format som gör filer läsbara långsiktigt samt att digitalisering är kostnads- och tidskrävande. Metodstöd för genomförande finns att få i vägledningar från till exempel Digisam, International Council of Archives (ICA) och i Nationell strategi för digitalt kulturarv. Rådet planerar att göra en särskild presentation för kulturarvsaktörer av sådana vägledningar under 2026 i form av ett webinarium i serien *Forum för skydd av kulturarv*, se mer om det i avsnitt 2.1.2.2.

Resultatet av beredskapsdigitalisering har ett beroende till en skyddad digital lagringsyta, mer om det i avsnitt 2.2.5.

2.2.2 Att 3D-skanna byggnader och kulturmiljöer

Sammanfattning:

Högkvalitativ 3D-dokumentation av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer kan utföras som beredskapsåtgärd. Rådet bedömer att kulturarvsförvaltare behöver kompetensutveckling och metodstöd i ämnet. Flera myndigheter inom rådet kan och bör inom sin ordinarie verksamhet ta fram och sprida sådana hjälpmedel. Regeringen kan överväga att, i dialog med berörda myndigheter, förtydliga ansvar för att ta fram standarder och gemensamma utgångspunkter för 3D-skanning av byggnader och kulturmiljöer i Sverige.

Högkvalitativ 3D-dokumentation, eller 3D-skanning, av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer kan utföras som beredskapsåtgärd. Åtgärden görs för att underlätta återuppbyggnad eller underhåll efter en katastrof, eller för att i digital form bevara kunskap och minne om kulturarv. Även museiföremål kan 3D-skannas ur beredskapssyfte, mer om det i avsnitt 2.2.1.

EU lägger stor vikt vid att 3D-skanning behöver genomföras och har inkluderat 3D-skanning av alla tredimensionella objekt i sin rekommendation kring digitalisering av kulturarvet från 2021. Vidare rekommenderar EU-kommissionen att alla medlemsländer senast 2030 dokumenterar samtliga riskutsatta kulturmiljöer samt hälften av de mest besökta. Sverige har inte påbörjat något samordnat arbete för att uppfylla EU-rekommendationen. Emellertid bedriver flera av rådets organisationer arbete var för sig.⁹

⁹ Exempel på 3D-arbeten bland rådets organisationer:

- Länsstyrelsen i Stockholm har börjat med 3D-skanning ur beredskapsperspektiv, bland annat Storkyrkan: [Här får Storkyrkan en ”digital tvilling” i händelse av krig | SVT Nyheter](#)
- Bland länsmyndigheterna har exempelvis Gotlands Museum genomfört 3D-skanning av alla museets bildstenar, och går vidare med de egna byggnaderna.
- Statens Fastighetsverk 3D-skannar Operan i samband med pågående renoveringsprojekt, och därutöver exempelvis Bohus fästning och många av kungsgårdarna. Statens Fastighetsverk bedömer sig ligga långt framme i 3D-skanning ur ett internationellt perspektiv.
- Från centralmuseerna kan nämnas att Statens historiska museer hösten 2025 arrangerade ett seminarium om 3D-skanning av Hallwylska museet, och en summering i rapportform publiceras snart. Den kommer beröra frågor om bland annat syfte med 3D-skanning - är det att bevara datan i ett bergrum eller att använda den – och olika förvaltningsmetoder av data med olika kostnader.
- Riksantikvarieämbetet prospekterar instruktionsfilmer för 3D-dokumentation/digitalisering, som kan hjälpa de som vill 3D-digitalisera objekt. Detta betraktas som en lågt hängande frukt för att ge stor effekt på området, och planeringen är att redan under 2026 producera 5–7 filmer.
- Rådet vill även ta upp ett lärorikt exempel från Ukraina, som inte drivs genom någon av organisationerna i rådet, utan av Göteborgs Universitet. Det är ett forskningsprojekt för att digitalt bevara tusenåriga inskriptioner i Sofiakatedralen i Kiev: <https://www.gu.se/nyheter/krigshotat-kulturarv-sofiakatedralens-inskriptioner-sakrade-digitalt>

Rådet bedömer att kulturarvsförvaltare generellt behöver kompetensutveckling och metodstöd för att beställa, utföra, lagra samt förmedla 3D-objekt. Det behövs även kunskapsstöd som nyanserar skillnader i att 3D-skanna föremål respektive byggnader, och stöd för planering så att 3D-skanning av byggnader och miljöer kan genomföras samtidigt som man ändå genomför andra investeringsprojekt i dem exempelvis renoverar en byggnad. Sådan kunskapsspridning bör till stor del kunna ske med relativt enkla medel, till exempel pedagogiska filmer, och därmed genomföras kostnadseffektivt. Flera myndigheter inom rådet kan och bör inom sin ordinarie verksamhet ta fram och sprida sådana underlag, utan ytterligare styrning från regeringen. Emellertid kan regeringen överväga att i dialog med berörda myndigheter förtydliga ansvar för att ta fram standarder och gemensamma utgångspunkter för 3D-skanning av byggnader och kulturmiljöer i Sverige. Sådana standarder och utgångspunkter behövs för att få arbetet med 3D-skanning att ta fart ordentligt.

Rådet ser en utmaning i långsiktigt bevarande av 3D-filer eftersom de bär mycket stora datamängder. En utmaning är att utveckla en nationell lösning för att hantera, förvalta och lagra 3D-filer. Frågan behöver utredas som en del av att utreda förutsättningar för nationell lagring av digitala kulturarvsdata ur beredskapssyfte, se avsnitt 2.2.5.

Rådet anser att ett brett genomförande av 3D-skanning är viktigt, men det är inte ett behov som rådet vill lyfta till regeringen att finansiera före andra behov inom digital beredskap eller skydd på plats. Det beror på att många frågor kommer med förvaltningen av det skannade materialet som kan vara starkt kostnadsdrivande.

2.2.3 Cybersäkerhet och redundans i kulturarvsdata

Sammanfattning:

Egen cybersäkerhet är en mycket viktig beredskapsåtgärd för den enskilda kulturarvsförvaltaren, liksom att ha redundans i system och lagringslösningar för kulturarvsdata. Många kulturarvsförvaltare upplever sig dock sakna vägledning för sådant arbete, liksom även dialogstöd i ett inledningsskede. Därför behöver myndigheter som har ordinarie ansvar att stödja i sådana frågor, som Myndigheten för civilt försvar, eller att samordna och stödja arbete med digitalt bevarande och digital förmedling inom kulturarvsområdet, som Riksantikvarieämbetet, tillgängliggöra, förtydliga, kommunicera samt vidareutveckla existerande metodstöd för informationsklassning och nationella förväntansbilder. Kunskap och metodstöd finns även att hämta hos Nationellt cybersäkerhetscentrum (NCSC) vid Försvarets radioanstalt.

Digital kulturarvsverksamhet kan utsättas för attacker som kan leda till att data raderas, förstörs eller manipuleras. I samband med pågående hybridkrigföring har flera kulturarvsaktörer drabbats av cyberattacker som orsakat omfattande skador och långvariga konsekvenser. I ett läge av höjd beredskap är det avgörande att

medborgare och organisationer har tillgång till tillförlitligt och oförvanskat källmaterial.

Därför är egen cybersäkerhet en mycket viktig beredskapsåtgärd för den enskilda kulturarvsförvaltaren, liksom att ha redundans i system och lagringslösningar för kulturarvsdata. Ett stärkt säkerhetsmedvetande och digitalt säkerhetsarbete bidrar till att skydda kulturarvet. För att upprätthålla säkerheten krävs även en motståndskraftig IT-infrastruktur, i detta ingår en stabil elförsörjning och redundant internetanslutning.

Många kulturarvsförvaltare efterfrågar dialogstöd och vägledning avseende hur man lokalt bör jobba med detta, inte minst inom museiområdet.¹⁰ Det gäller exempelvis ifråga om att komma igång med informationsklassning av data, som är nödvändig för att kunna gå vidare med planering av resurseffektiva beredskapsåtgärder. Det kan gälla såväl data som redan finns som kulturarvsdata som skapas ny. För informationsklassning finns redan gott om metodstöd från Myndigheten för civilt försvar och andra. Det som saknas, inte minst inom museiområdet, är grundläggande förståelse om vad informationsklassning är för att ens kunna börja dra i uppgiften och ta till sig metodstöden. För att skapa nödvändig förståelse för frågorna i början, så att olika kulturarvsförvaltare sedan själva kan arbeta vidare, säger erfarenhet att det kan krävas direkt dialog med målgruppen i ett inledningsskede.

Mot samma bakgrund efterfrågar många kulturarvsförvaltare tydligt beskrivna krav- eller målbilder gällande cybersäkerhet och redundans från relevanta myndigheter. Det handlar om att många aktörer upplever det vara lättare att samla sin organisation och prioritera när det finns tydlig kravställning från statlig central nivå. Vidare finns behov av kompetenshöjning vad gäller att förstå vilka krav man behöver ställa på sina system, helt enkelt beställarkompetens.

Det är således angeläget att till kulturarvsförvaltare tillgängliggöra, förtydliga, kommunicera samt vidareutveckla existerande metodstöd för informationsklassning och nationella förväntansbilder. Detta behöver genomföras av myndigheter som har ordinarie ansvar att stödja i frågor om informationsklassning och förväntansbilder, som Myndigheten för civilt försvar, eller att samordna och stödja arbete med digitalt bevarande och digital förmedling inom kulturarvsområdet, som Riksantikvarieämbetet. Kunskap och metodstöd finns

¹⁰ Behoven utgår bl.a. från dialoger som förts med framför allt museer men även andra kulturarvsaktörer inom ramen för Riksantikvarieämbetets program för digital omställning på museiområdet. Inte minst inom de två aktiviteter med beredskapsfokus som skett under hösten 2025. Den första aktiviteten bestod i en workshop anordnad för och med centralmuseernas digitaliseringsråd med syfte att höja kompetensen inom riskbaserat informationssäkerhetsarbete, och den andra i ett konsultstött arbete under vilket man tagit fram en bruttolista över ramverk och stödmaterial som rör museernas digitala beredskap samt intervjuat några museer av olika organisationslag för att skapa en aggregerad lägesbild av behoven på området.

även att hämta hos Nationellt cybersäkerhetscentrum (NCSC) vid Försvarets radioanstalt.

2.2.4 Förmåga till egen beredskapskopiering av kulturarvsdata

Sammanfattning:

Höjd egen förmåga till beredskapskopiering av kulturarvsdata är en enkel och resurseffektiv beredskapsåtgärd för den enskilda kulturarvsförvaltaren. Myndigheter behöver bistå med metodstöd, vilket kan ske inom ordinarie uppdrag för myndigheter inom rådet, exempelvis Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet.

Den enskilda kulturarvsförvaltaren bör beredskapskopiera sin skyddsvärda kulturarvsdata. Beredskapskopiering ska ses som en del i kontinuitetshandling och är inte en ersättning för det ordinarie systematiska informationssäkerhetsarbetet med back-up av data och liknade. Genom att ha flera kopior som förvaras på olika platser kan riskerna minimeras. Urval och genomförande behöver göras av varje kulturarvsförvaltare. Riksarkivet erbjuder kulturarvsaktörer möjlighet att deponera digitala beredskapskopior av mindre volym, på flyttbara medier (usb, bärbart minne).

Metodstöd för genomförande finns delvis att få i vägledningar från t.ex. Digisams vägledning för digitalt bevarande¹¹ och International Council of Archives (ICA).¹² Det finns enkla lösningar för att lagra data på ett flyttbart medium och förvara data säkert. Rådet planerar att göra en särskild presentation för kulturarvsaktörer av metoder för beredskapskopiering under 2026 i form av ett webinarium i serien *Forum för skydd av kulturarv*, se mer om det i avsnitt 2.1.2.2

Samtidigt saknar framför allt museiområdet tillämpbara instruktioner eller standarder för att inventera och beredskapskopiera data. Ofta används många olika system och det krävs därför väldigt grundläggande metodik som inte är beroende av systemutveckling för att effektivt kunna säkra data men även hålla reda på den över tid. Behovet kan mötas exempelvis genom att en eller några myndigheter tar fram enkla script och format för beskrivningar av dataset i .json-format, inom sina ordinarie uppgifter.

Höjd egen förmåga till beredskapskopiering av kulturarvsdata har även koppling till en säker nationell digital lagringsyta, mer om det nedan i avsnitt 2.2.5.

¹¹ [Vägledning till digitalt bevarande](#)

¹² Därtill är specifikationer gällande kopiering av geografisk kulturmiljöinformation på väg att tas fram via Geodatarådet.

2.2.5 Nationell skyddad lagringsyta (digitalt skyddsrum)

Sammanfattning:

Regeringen behöver ge utpekad myndighet i uppdrag att utreda förutsättningar för att ta fram en tjänst som tillhandahåller en nationell skyddad lagringsyta för kulturarvsaktörers data som behöver skydd ur beredskapsperspektiv, och som svarar mot olika kulturarvsförvaltares behov i sammanhanget, samt en finansieringsmodell.

En mycket viktig metod för kulturarvsförvaltare för att beredskapsskydda kulturarvsdata vore att kunna föra undan kopior till en nationell lagringsyta. En enhetlig tjänst för digital undanförsel till ett digitalt skyddsrum. Syftet med lagringen är att skydda ett exemplar vars uppgift är att finnas kvar i oförvanskad skick, en garant för att kunna återskapa värdefulla kulturegendomar eller återstarta verksamhet om behov uppstår. Det kan vara arkivmaterial från offentliga verksamheter, register och andra indexhandlingar, databaser som beskriver samlingar av kulturarv, filer med 3D-skannade versioner av byggnader, geografisk information om kulturmiljöer, och så vidare. Arbetet behöver planeras systematiskt och genomföras proaktivt.

Beredskapsåtgärden omfattar bl.a. att möjliggöra uttag och överförande till den säkra lagringsytan, kvalitetssäkring av data och att tillhandahålla en teknisk tjänst som klarar av stora volymer med tillhörande support och förvaltning. Uppdraget bör även omfatta att utreda behov och lösningar avseende exporter av kulturarvsdata till den nationella lagringsytan från tredje part. Många kulturarvsförvaltare använder externa leverantörer för sin reguljära lagring, drift och användning av kulturarvsdata. Det råder osäkerhet huruvida de servicenivåavtal som finns för ändamålet är tillräckliga för att hantera beredskapsfrågor, exempelvis kring om exporter av data från sådana system till en nationell lagringsyta är möjliga eller effektiva.

Regeringen behöver ge utpekad myndighet i uppdrag att utreda förutsättningar för att ta fram en tjänst som tillhandahåller en nationell skyddad lagringsyta för kulturarvsaktörers data som behöver skydd ur beredskapsperspektiv, och som svarar mot olika kulturarvsförvaltares behov i sammanhanget, samt en finansieringsmodell. Den som får uppdraget bör ha kompetens inom kulturarvsområdet. För att den tekniska lösningen ska bli stabil och robust bör den tillhandahållas av leverantörsmyndighet enligt *Förordning om samordnad och säker statlig it-drift* (2024:1005). Då kulturarvsaktörer har olika förutsättningar vad gäller ekonomi och kunskaper behöver en finansieringsmodell tas fram för att möjliggöra ett brett genomförande.

Vissa systemleverantörer erbjuder it-driftstjänster inom detta område, men det behövs en tjänst som kan erbjudas alla aktörer. Det är även olämpligt att en tjänst för digital undanförsel av det svenska kulturarvet läggs på privata aktörer. Det är

även att föredra ur beredskapsskäl för skydd av kulturarv i Sverige att välja en statlig långsiktig lösning framför en lösning via offentlig upphandling som skulle bli kortsiktig i tid och medföra eventuellt byte av leverantör. En statlig lösning garanterar också att det digitala kulturarvet stannar i Sverige.

2.2.6 Skydd mot desinformation

Sammanfattning:

Rådet ser anledning att öka förmågan till skydd inom kulturarvsområdet mot desinformation, propaganda och faktaförvanskning, inte minst i digitala sammanhang, samt att hitta taktiker och förhållningssätt när det sker. Medvetenhet om god källkritik och källtillit bidrar till god beredskap för skydd av kulturarv. Rådet avser att fördjupa analys av behov av eventuella åtgärder inom detta område och återkomma i slutrapporteringen.

Museer och bibliotek med flera har en mycket viktig funktion i samhället som allmänna platser för kunskap, information och samtal. Denna funktion behöver skyddas när risken för desinformation, propaganda och faktaförvanskning ökar i och med omvärldsläget. Som nämnt i det ovanstående finns en hotbild av att kulturarvsdata kan komma att manipuleras och påverkanskampanjer genomföras, vilket riskerar hindra tillgången till kulturarv och korrekt information.

Sannolikt behöver kulturarvsaktörer mer aktivt bidra till att öka såväl egen som användares medie- och informationskunnighet, i syfte att kunna skydda kulturarv och stärka beredskapsförmåga. Detta gäller naturligtvis även för de analoga delarna av kulturarvsverksamhet men är sannolikt viktigare i de digitala delarna, då dessa kan förvanskas lättare och spridas snabbare.

Medie- och informationskunnighet omfattar enligt Mediemyndigheten kunskaper och förmågor och förhållningssätt som är nödvändiga för att kunna ta till sig tillförlitlig information, bilda åsikter och göra sin röst hörd. Det handlar om att kunna finna, analysera och kritiskt värdera information samt att kunna uttrycka sig och skapa innehåll i olika medier och sammanhang. Begreppet har ofta kommit att likställas med källkritik och källtillit, men är betydligt bredare än så. Det är ett område i utveckling, eftersom teknik och medieanvändning ständigt förändras.¹³

Det finns andra aktörer än rådet och rådets organisationer som har ansvar att arbeta proaktivt med frågor om medie- och informationskunnighet och att stå emot otillbörlig informationspåverkan generellt i samhället, så som Mediemyndigheten och Myndigheten för psykologiskt försvar. Rådet ser att det ändå finns anledning att öka förmågan specifikt vad gäller kulturarvsområdet. God källkritik och källtillit är fundament i kulturarvsaktörers verksamheter. För höja beredskapen

¹³ [Om medie- och informationskunnighet \(MIK\) - Mediemyndigheten](#)

inom området behövs sannolikt ett sektorsövergripande arbetssätt, samt att den regionala nivån kan skapa förutsättningar för samverkan i sådana frågor.

Rådet avser att fördjupa analys av behov av åtgärder inom detta område och återkomma till regeringen i slutrapporteringen av detta regeringsuppdrag.

2.3 Skydd på plats

Regeringens syfte med rådet för skydd av kulturarv är att rådet ska ”bidra till en effektiv beredskapsplanering för skydd av samlingar av kulturarv samt kulturhistoriskt värdefulla fastigheter och miljöer i Sverige”. De flesta samlingar, byggnader och kulturmiljöer kommer inte kunna skyddas genom undanförelse eller digitalisering. Vid höjd beredskap eller krig kommer majoriteten av de fysiska kulturarven behöva skyddas på plats. Det gäller samlingar av kulturarv i befintliga lokaler, såsom utställningar, magasin eller arkiv. Det gäller också offentlig konst och kulturhistoriskt värdefulla byggnader, varav flera i sig inrymmer skyddsvärda interiörer och samlingar.

Skydd på plats kan omfatta en bredd av åtgärder och insatser inklusive juridiskt skydd, säkra lokaler och tillfälliga skyddsåtgärder, åtgärder för dokumentation samt tillsyn och övervakning av olika slag. Säkra och väl underhållna lokaler är en grundförutsättning för beredskap och skydd av kulturarvssamlingar, men det är långt ifrån alla aktörer som har förutsättningar att leva upp till gällande krav och standarder. Fasta kulturobjekt och delar av kulturbyggnader kan behöva förberedas för skydd med t ex sandsäckar och arkitektoniskt viktiga detaljer, fönstermålningar, portar mm kan behöva förberedas ersättas för att gömmas undan.

Ett ytterligare sätt att skydda kulturarv på plats i krig, är att redan i fredstid identifiera och märka ut kulturegendom med det internationella kännetecknet för kulturegendom som ger folkrättsligt skydd enligt Haagkonventionen.

2.3.1 Säkra magasins- och arkivlokaler

Sammanfattning: Det finns behov av ökad samordning i beredskapsfrågor kopplade till långsiktigt säkra lokaler. Det finns idag ingen myndighet med utpekat ansvar för anläggningar som är viktiga för skydd av kulturarv inom det civila försvaret. Rådet ser behov av ökad samordning och föreslår att regeringen utreder om Statens fastighetsverk bör få ett utvidgat uppdrag att förvärva och förvalta fastigheter som behövs för det civila försvaret.

Säkra och väl underhållna lokaler är en grundförutsättning för beredskap och skydd av kulturarvssamlingar. Många aktörer har dock begränsade resurser för att uppfylla krav och standarder. Arbetet med att utveckla dessa frågor, exempelvis genom samordningsmöjligheter, sker huvudsakligen inom respektive område (till

exempel bibliotek, arkiv, museer) och på olika nivåer – statligt, regionalt och lokalt. Dock konstaterade rådet i delredovisning 1 ett behov av ökad samordning i beredskapsfrågor kopplade till långsiktigt säkra lokaler.

Frågan om lokaler för beredskapsbehov inom kulturarvsområdet har diskuterats inom rådet under året. För civila anläggningar av betydelse för krisberedskap och krigsorganisation saknas i dag en tydlig ansvarsfördelning och det finns idag ingen myndighet med ansvar för förvärv, etablering och förvaltning av anläggningar som av olika skäl behöver ha en statlig ägare och förvaltas i myndighetsform.

Rådet anser att det finns ett behov av att regeringen prövar om uppdraget till Statens fastighetsverk bör vidgas, så att myndigheten medges rätt att bidra till en stärkt förmåga i den statliga uppbyggnaden av det civila försvaret genom att förvärva, anlägga och förvalta fastigheter som av särskilda skäl behöver förvaltas i myndighetsform. Myndigheten för civilt försvar bör stödja med inriktning gällande vilken typ av fastigheter det kan handla om inom ramen för sitt uppdrag att säkerställa att samhället är förberett för kris, höjd beredskap och krig.

En översyn föreslås genomföras av regeringen. I denna bör ingå fråga om en eller flera statliga fastighetsförvaltande myndigheter bör ges möjlighet att förvärva, anlägga och förvalta fastigheter för statligt behov inom det civila försvaret samt vilken eller vilka som i så fall är lämpligast. Vidare bör ingå fråga om Statens fastighetsverks instruktion bör ändras för att omfatta möjlighet att på affärsmässig grund förvärva, äga och förvalta fastigheter för statliga behov för civila delar av totalförsvaret samt utifrån inriktning gällande typ av fastigheter från Myndigheten för civilt försvar.

2.3.2 Stöd för inventering av befintliga lokaler samt tillfälliga skyddsåtgärder

Sammanfattning: De flesta kulturarvmiljöer och samlingar måste skyddas på sin ordinarie plats vid kris eller krig. Aktörerna behöver själva inventera sina lokaler ur ett beredskapsperspektiv, identifiera sårbarheter och planera både långsiktiga och tillfälliga skyddsåtgärder. Idag saknas metoder och vägledning för detta, som kan användas av alla förvaltare av kulturarv, varför rådet avser återkomma med närmare behovsbeskrivning och åtgärdsförslag.

Vid kris eller krig behöver de flesta samlingar, liksom kulturhistoriskt värdefulla interiörer och offentlig konst, skyddas på plats i befintliga lokaler såsom utställningar, magasin eller arkiv.

En åtgärd aktörer kan vidta på egen hand är att inventera och analysera sina lokaler ur beredskapsperspektiv och planera omplacering av samlingarna så att de mest skyddsvärda föremålen placeras i de säkraste utrymmena. En sådan analys kan även identifiera sårbarheter och ligga till grund för en plan som möjliggör säkerhetshöjande åtgärder såväl på kort sikt som på längre sikt inom ramen för kommande underhåll eller investeringar. Utöver detta behöver aktörerna själva

förbereda för tillfälliga åtgärder som kan behövas för att exempelvis täcka för fönster för att minska risk för splitterskador eller för att tillfälligt skydda särskilda objekt eller byggnadsanknuten konst genom övertäckning eller andra metoder. Metoder och stöd för dessa skyddsåtgärder finns idag inte tillgängliga.

Flera aktörer efterfrågar vägledning för detta arbete, och rådet bedömer att ett sådant stöd är angeläget. Stödmaterialet ska kunna användas av alla förvaltare av kulturarv.

Rådet har därför initierat ett kunskaps- och metodutvecklingsprojekt som ska ta fram stöd för att inventera befintliga lokaler ur ett beredskapsperspektiv. Projektet kan även komma att omfatta planering av säkerhetshöjande åtgärder, både långsiktigt och inför tillfälliga insatser vid höjd beredskap.

2.3.3 Utmärkning med förstärkt folkrättsligt skydd

Sammanfattning:

Det finns behov av att klargöra ansvar och roller inom Sverige för urval och anmälningar till Unesco för beslut om kulturegendom som ska stå under så kallat *förstärkt skydd*, i enlighet med andra tilläggsprotokollet till Haagkonventionen.

Ett sätt att skydda kulturarv på plats i krig, är att redan i fredstid identifiera och märka ut kulturegendom med det internationella kännetecknet för kulturegendom. Sådan utmärkning syftar till att tydliggöra att viss kulturegendom har stor betydelse för ett land och dess invånares kulturarv och därför omfattas av ett folkrättsligt skydd. Utmärkningen stärker också möjligheterna att efter en konflikt utkräva ansvar för krigsbrott om kulturegendom avsiktligt har förstörts.

Utmärkningen grundar sig i Haagkonventionen den 14 maj 1954 om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt jämte tilläggsprotokoll (Haagkonventionen), som Sverige har anslutit sig till. Sverige har därmed åtagit sig att i fredstid vidta förberedelser för att skydda kulturegendom från förutsägbara konsekvenser av en väpnad konflikt.

Länsstyrelsen i respektive län har tilldelats ansvar för att bereda förslag på urval för utmärkning av kulturegendom som ska stå under så kallat *allmänt skydd* enligt Haagkonventionen. Rådet konstaterar att arbete med utmärkning under allmänt skydd sedan 2022 påbörjats eller är genomfört i nära alla län. Sedan hösten 2025 pågår därtill ett arbete med att utöka användningen av kännetecknet, i enlighet med Riksantikvarieämbetets uppdrag i totalförsvarets folkrättsförordning (1990:12).

Kulturegendom som står under allmänt skydd utmärks på följande sätt:

Det finns behov av åtgärd i fråga om utmärkning av kulturegendom som ska stå under så kallat *förstärkt skydd*, i enlighet med andra tilläggsprotokollet till Haagkonventionen. Detta gäller kulturegendom som bedöms vara av största vikt för mänskligheten. Parterna i väpnade konflikter åläggs strängare skyldigheter att respektera kulturegendom under förstärkt skydd än annan skyddad kulturegendom.¹⁴

Kulturegendom med förstärkt skydd utmärks på följande sätt:

Det finns behov av att klargöra ansvar och roller inom Sverige för urval och anmälningar till Unesco för beslut om kulturegendom med förstärkt skydd. Riksdagen har godkänt proposition 2016/17:109 *Förstärkt skydd av kulturegendom vid väpnad konflikt och under ockupation*. I denna sägs att regeringen bör fatta beslut om vilken kulturegendom som bör anmälas som kulturegendom med förstärkt skydd och att Riksantikvarieämbetet bör få i uppdrag att förbereda sådana anmälningar. Riksantikvarieämbetet har hittills inte fått ett sådant uppdrag.

¹⁴ Parter i en väpnad konflikt är förbjudna att anfälla kulturegendom under förstärkt skydd, såvida inte egendomen används på ett sätt som gör den till ett militärt mål. Anfallet måste vara det enda möjliga sättet att stoppa användningen, och alla rimliga försiktighetsåtgärder ska vidtas för att minimera skador på kulturarvet. Vidare är fientliga handlingar riktade mot kulturegendom under förstärkt skydd, andra än angrepp, absolut förbjudna. Ingen hänsyn tas här till militär nödvändighet. Detta omfattar all avsiktlig förstörelse eller skada på kulturegendom som befinner sig under en parts kontroll i konflikten. Slutligen finns ett, för parterna i konflikten, absolut förbud att använda kulturegendom under förstärkt skydd – eller dess omedelbara omgivning – till stöd för militär verksamhet. Militär nödvändighet utgör ingen giltig grund för undantag. Otillåten användning kan till exempel bestå i att inta en offensiv eller defensiv position i egendomen, använda den som passage till en militär position, eller förvara vapen, utrustning eller ammunition där.

2.4 Undanförsel

Undanförsel av kulturarv kan bli aktuellt i händelse av höjd beredskap. Denna skyddsmetod kommer i praktiken vara möjlig endast för en begränsad del av de mest prioriterade samlingarna, det vill säga för en liten del av kulturarvet om än med höga kulturvärden. För att undanförsel ska fungera effektivt inför eller under krig så krävs förberedelse under fredstid av förvarings- och transportlösningar, tydligare ansvarsfördelning mellan olika berörda aktörer, samt noggrann planering och övning.

2.4.1 Förmåga att transportera och magasinera

Rådet konstaterar att Riksantikvarieämbetet, vid sidan av regeringsuppdraget om att ingå i ett råd för skydd av kulturarv, genomför ett regeringsuppdrag att vidta särskilda åtgärder för att stärka skyddet av kulturarv genom beredskapsplanering avseende evakueringsmagasin och säkra transporter. Rådet har fortlöpande blivit informerat av Riksantikvarieämbetet om det förmågehöjande arbetet gällande undanförsel. Rådets medlemmar har även uppmanats att inkomma med förslag till Riksantikvarieämbetet på förmågehöjande åtgärder i enlighet med det syfte som anges i regeringsuppdraget om undanförsel. Vidtagna åtgärder inom ramen för uppdraget om evakueringsmagasin och säkra transporter, och resultat av dessa redovisas till regeringen i enlighet med uppdraget

Riksantikvarieämbetet har under 2025 påbörjat arbete med magasin och transporter att kunna användas till undanförsel. Myndigheten har valt en containerlösning för mobil förvaring, parat med mobila tekniska lösningar som ska stödja föremålen med rätt klimat. Vid en eventuell konflikt så ska det vara möjligt att flytta föremålen ett flertal gånger för att inte motståndaren ska kunna förstöra eller plundra. Myndigheten har också gjort hemställan till regeringen om hjälp från Statens Fastighetsverk i arbetet med att uppföra undanförselmagasin. Myndigheten har köpt in fordon och påbörjat samarbete med Bilkåren för bemanning av transporter.

2.4.2 Systematik för undanförsel

Sammanfattning:

Både nationella och regionala aktörer har framfört behovet av att klargöra roller, ansvar och avgränsningar i den praktiska tillämpningen av undanförsel. Rådet avser att etablera en gemensam ambitionsnivå för skyddsåtgärden, samt ett önskat läge för systematisk hantering av undanförsel. Utifrån detta kan rådet i kommande slutrapportering föreslå åtgärder som eventuellt kan behövas; utredningar, författningsändringar eller annat.

Både nationella och regionala aktörer har framfört behovet av att klargöra roller, ansvar och avgränsningar i den praktiska tillämpningen av undanförsel. Regeringen har framhållit behov av en samordnad planering av undanförsel som ett av skälen till att bilda ett råd för skydd av kulturarv.

Området regleras i svensk rätt genom lagen (1992:1402) och förordningen (1993:243) om undanförsel och förstöring. Enligt förordningen ansvarar vissa myndigheter för att planera undanförsel inom sina respektive ansvarsområden. Dessa myndigheter inkluderar de sju centralmuseer som har myndighetsstatus, Riksarkivet, Kungliga biblioteket och Riksantikvarieämbetet. På regional nivå har länsstyrelserna ansvar för att planera undanförsel inom sina län.

Länsstyrelsernas samordning av uppdraget i länen är en förutsättning för andra regionala och nationella aktörers beredskapsarbete och behöver därför prioriteras. Länsstyrelserna ser otydligheter i lagstiftningen och efterfrågar därför föreskrifter.

Myndigheten för civilt försvar ansvarar för att samordna planläggningen av undanförsel för vissa typer av egendom, som konst, arkiv och kulturhistoriska föremål, och har rätt att meddela föreskrifter om dessa samordningsuppdrag i enlighet med lagen (1961:655) om undanförsel och förstöring och förordningen (1993:243) om undanförsel och förstöring. Mot bakgrund av de behov som rådets organisationer identifierat gällande vägledning så kommer Myndigheten för civilt försvar att påbörja arbete med föreskrifter under våren 2026.

Rådet avser att fördjupa analysen av behov av åtgärder inom detta område och återkomma till regeringen i slutrapporteringen av detta regeringsuppdrag. Länsstyrelserna har avsatt en dedikerad resurs för att arbeta samordnat med undanförsel frågan från och med 2026, inom länsstyrelserna och tillsammans med rådet. Målet för rådet är att etablera en gemensam ambitionsnivå för skyddsåtgärden, samt ett önskat läge för systematisk hantering av undanförsel.

Med en gemensam ambitionsnivå för undanförsel kan arbetet lösas på ett samordnat sätt över hela landet, och i relation till hur en eventuell krigssituation påverkar olika delar av landet. Utifrån detta kan rådet föreslå åtgärder som eventuellt kan behövas; utredningar, författningsändringar eller annat.

2.5 Samverkan och resurser

Det krävs samverkan och resurser för att uppnå förmågehöjning och effektiv beredskapsplanering för skydd av kulturarv. Detta gäller för alla områdena kunskaphöjning och övning, stärkt digital beredskap, förberedelser för skydd på plats samt planering av undanförsel.

Rådet konstaterar att kulturarvsförvaltare ofta beskriver sina förutsättningar att rusta för kris och krig som tydligt begränsade, medan behovet av samordning och gemensam metodutveckling mellan aktörerna är omfattande och nödvändig.

Rådet ser behov av att förtydliga strukturer och roller för samverkan om frågor kring beredskap och skydd av kulturarv, särskilt i den regionala och lokala samverkan kring totalförsvaret. Många kulturarvsförvaltare lyfter fram behovet av tydligare roller, ansvar och mandat. Här behöver arbete göras.

Vidare behöver respektive huvudmän för verksamheterna ge tydligare riktlinjer och direktiv för att skapa bättre förutsättningar för verksamheternas prioriteringar. Det är avgörande att de beredskapshöjande åtgärderna och resurserna är tydligt prioriterade och signalerade av de ansvariga uppdragsgivarna.

2.5.1 Förtydliga strukturer och roller

Sammanfattning:

Det finns behov av tydligare roller och mandat inom beredskapsarbetet för skydd av kulturarv. Strukturerna för samverkan och det civila beredskapsarbetet är fortfarande under utveckling på nationell, regional och lokal nivå. Det är därför viktigt att förtydliga redan befintliga samverkansstrukturer, som stöd för att stärka kontakterna mellan olika aktörer. Rådet avser att fördjupa analys av behov och åtgärder inom detta område.

Många kulturarvsförvaltare lyfter fram behovet av tydligare roller, ansvar och mandat inom beredskapsarbetet generellt (det vill säga också vid sidan av tydligare systematik för undanförelse).

Kulturarvsaktörers delaktighet saknas ofta i den regionala och lokala samverkan kring totalförsvaret. Däremot finns flera initiativ till samverkan mellan olika kulturarvsaktörer för att hantera kriser och katastrofer på en mer eller mindre operativ nivå.

På nationell nivå har området kulturarv saknats i den formella beredskapssektorstrukturen som trädde i kraft 2022. Forsvarsberedningen påtalade behovet av utpekade beredskapsmyndigheter på kulturarvsområdet och 2025 blev Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet beredskapsmyndigheter. Strukturerna för samverkan och det civila beredskapsarbetet är fortfarande under utveckling på nationell, regional och lokal nivå.

Inom det civila beredskapssystemet finns samordning på flera nivåer genom det så kallade geografiska områdesansvaret – lokalt, regionalt, högre regionalt (civilområden) och nationellt. Kommunerna har en central roll i den lokala samordningen, medan länsstyrelserna ansvarar för att samordna och inrikta krisberedskapsarbetet inom sina geografiska områden, både före, under och efter en kris.

Rådet ser därför ett behov av att stärka och förtydliga samverkansstrukturer som stöd för kulturarvsaktörerna och att arbeta för att stärka kontakterna mellan olika aktörer. Genom att lyfta kulturarvsfrågornas betydelse för det civila försvaret kan rådet även verka för att kulturarvsaktörer inkluderas i beredskapssamordningen på kommunal, regional och statlig nivå

För att kulturarvsfrågor ska integreras i beredskapsarbetet är det viktigt att i så stor utsträckning som möjligt använda redan befintliga samverkansstrukturer. Detta förutsätter dock att strukturerna är tydliga och tillgängliga för berörda aktörer. Ett första steg för att förtydliga strukturer och roller för samverkan om frågor kring beredskap och kulturarv är att kartlägga befintliga strukturer. Rådet avser att fördjupa analys av behov av åtgärder inom detta område och återkomma till regeringen i slutrapporteringen av detta regeringsuppdrag.

Rådet konstaterar att Länsstyrelserna har en nyckelroll i både det civila beredskapssystemet i stort och i frågor om skydd av kulturarv vid höjd beredskap eller krig. Det framstår för rådet som att Länsstyrelserna har utmaningar i att fullt ut axla sin viktiga roll som kopplingsstation mellan nationell och lokal nivå för skydd av kulturarv. Regeringen skulle kunna överväga anslagsförstärkning till Länsstyrelserna i syfte att de ska kunna ta en tydlig samordnande roll och vara en länk mellan de centrala myndigheterna och aktörer inom kultursektorn i länen. Det behövs ekonomisk förstärkning för att täcka behovet av planering med ett läns aktörer, offentliga och privata, inom den bredd av samhällsviktiga verksamheter som behöver utveckla förmåga inom sina ansvar i totalförsvaret. Rådet föreslår att regeringen ger Länsstyrelsen i uppdrag att i ett eller några län och som ett pilotprojekt genomföra en samverkansövning för skydd av kulturarv. Se även avsnitt 2.1.1.

2.5.1.1 Behov hos civilsamhällets aktörer

En viktig grupp kulturarvsaktörer verkar inom civilsamhället. Även dessa aktörer har behov av att ansvar och roller klargörs i relation till behov av beredskapsåtgärder. Rådet genomförde under 2024 dialoger med civilsamhällets aktörer inom kulturarvsområdet samt med organisationer som representerar enskilda arkiv och det allmänna biblioteksväsendet. De behov som då framkom har utgjort del i den behovsanalys som rådet gjort hitintills. Rådet planerar för uppföljande dialog under 2026, för att ytterligare kalibrera rådets bedömningar.

2.5.2 Begränsade resurser försvårar beredskapshöjningen

Sammanfattning:

Arbetet fortlöper och många kulturarvsförvaltande aktörer prioriterar åtgärder, men det sker inte i den takt som krävs för att möta omvärldsläget och regeringens förväntan om uppbyggd säkerhet och beredskap inom tre till fem år. Utan resursförstärkningar kan de säkerhets- och beredskapshöjande åtgärderna för skydd av kulturarv inte genomföras i den takt som krävs.

Resursbehov för skydd av kulturarv har tidigare lyfts av Myndigheten för civilt försvar i rapporterna *Civilt försvar mot 2030 - ett totalförsvar i balans* och *Framåtanda – en prioritering av åtgärder för att stärka det civila försvaret*.¹⁵ Rådet bedömer att de behov och de kostnadsberäkningar som togs fram kvarstår. Samtidigt betonar rådet vikten av att säkerställa samordning och resurssättning för åtgärder för det Myndigheten för civilt försvar kallar ”grundläggande finansiering” – det vill säga nödvändiga mindre investeringar och personalresurser. Detta inkluderar exempelvis personal som krävs för att genomföra åtgärder samt arbeta med analys, planering, kontinuitetshantering, säkerhetsskydd och samordning av övningar och utbildning.

Rådet konstaterar att riksdagen och regeringen sedan dess har tillfört kulturarvsområdet medel ur civilförsvarsbudgeten. Dessa medel är avsedda för att vidta särskilda åtgärder för att stärka skyddet av kulturarv genom beredskapsplanering avseende evakueringsmagasin och säkra transporter. Under perioden 2025–2027 avsätts totalt 84 miljoner för detta ändamål, vilket bedöms avsevärt stärka förmågan inom skyddsåtgärden undanförel.

Rådet bedömer nu att det är angeläget att gå vidare med ytterligare prioriterade områden för skydd av kulturarv. I denna redovisning lyfts särskilt digital beredskap fram som ett område som bör ges hög prioritet. I avsnitt 2.1.1 konstateras att beredskap för krig förutsätter en stabil grundberedskap. Det grundläggande beredskapsarbetet och kontinuitetshanteringen är ett ansvar som åligger de enskilda kulturarvsaktörerna. Arbetet är resurskrävande och många aktörer har begränsade förutsättningar att genomföra det. Övning är en viktig del i beredskapsarbetet genom att utveckla förmåga, pröva planer och identifiera behov av vidare åtgärder. Rådet föreslår därför i denna redovisning att länsstyrelsen ges i uppdrag att genomföra övningsverksamhet som pilotprojekt i ett eller flera län, vilket möjliggör bred involvering av regionala och lokala kulturarvsaktörer.

Rådet konstaterar även här att många kulturarvsförvaltare beskriver sina förutsättningar att rusta för kris och krig som begränsade, medan behovet av samordning och gemensam metodutveckling mellan aktörerna är omfattande och nödvändig. Situationen gör det orealistiskt att i kulturarvsområdet kunna svara mot regeringens och riksdagens förväntan på uppbyggd säkerhet och beredskap i det civila försvaret inom tre till fem år från 2025.¹⁶ Ambitionerna för skydd av kyrkligt kulturarv vid höjd beredskap och krig går dessutom utöver Svenska kyrkans ansvar, enligt kulturmiljölagen, att upprätthålla vård och underhåll.

¹⁵ Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 2022.

¹⁶ Se regeringens proposition 2024

<https://www.regeringen.se/contentassets/5c98b885c2cc40d58aa3693d34d915d3/totalforsvar-20252030-prop.-20242534.pdf>

och försvarsbeslutet <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/totalforsvar/forsvarsbeslutet-20252030/>

Svenska kyrkan har rätt till viss ersättning av staten för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena, den så kallade kyrkoantikvariska ersättningen. Ersättningen täcker ungefär hälften av kostnaderna för de kulturhistoriskt motiverade vård- och underhållsåtgärderna, resterande bekostas av Svenska kyrkans medlemmar.

Respektive huvudmän för verksamheterna behöver ge tydligare riktlinjer och direktiv för att skapa bättre förutsättningar för verksamheternas prioriteringar. Det är avgörande att de beredskapshöjande åtgärderna och resurserna är tydligt prioriterade och signalerade av de ansvariga uppdragsgivarna.

3 Rådets sammanvägning och prioritering av identifierade beredskapsåtgärder

Rådet för skydd av kulturarv har i denna andra delredovisning redogjort för behov inom en rad olika områden: ökad kunskap hos kulturarvsområdets aktörer, ökad digital beredskap, förstärkta insatser för skydd på plats, utvecklade former för undanförelse samt behov av samordning och resurser.

Sammantaget kan rådet konstatera att det finns behov av att öka tempot i beredskapsarbetet inom kulturarvsområdet för att möta det försämrade omvärldsläget och regeringens förväntningar om en starkt samhällsberedskap.

Regeringen har gett rådet direktiv att i regeringsuppdragets framtida slutrapportering ge en samlad prioritering mellan olika beredskapsbehov. Vi är emellertid redo att lämna en första prioritering redan här. Det framstår som angeläget att bistå regeringen med så gott underlag som möjligt så snabbt som möjligt, sett till omständigheterna.

Denna redovisning har visat på en mångfald av behov för att höja kulturarvsområdets beredskapsförmåga. En del av dessa, som exempelvis det grundläggande beredskapsarbetet och kontinuitetshanteringen åligger i huvudsak aktörerna själva att genomföra. Andra identifierade behov och föreslagna åtgärder kan rådets parter bidra till antingen genom enskilda myndigheters utvecklingsarbete och tillgängliga styrmedel eller genom insatser som görs i

samverkan mellan olika parter i rådet. Ett flertal insatser har påbörjats inom rådet under 2025 och 2026.

Dock är rådets parter eniga om att medan vissa åtgärder kan hanteras inom ordinarie uppdrag och ramar, krävs det regeringsuppdrag och betydande resursförstärkningar för att möta de mest komplexa utmaningarna.

Här följer en redogörelse av rådets prioriterade åtgärder. Det är de behov av beredskapsåtgärder vi bedömer vara viktigast för att åstadkomma en effektiv förmågehöjning. De åtgärder vi föreslår till regeringen är sådana som ingen enskild aktör eller rådet kan lösa på egen hand eller med befintliga resurser.

Prioritering 1: Digital beredskap

Det finns ett tydligt behov av en kraftfull satsning på en förmågehöjning avseende digital beredskap för kulturarvsområdet. Det digitala kulturarvet utgör en stor och växande del av kulturarvet och är sårbart för både fysiska hot och cyberhot. Samtidigt är fysisk undanförsel endast möjlig för en begränsad del av kulturarvet, vilket gör digitalisering till en central åtgärd för att säkra kulturarvsvärden om de fysiska objekten skulle skadas eller förstöras.

En stärkt digital beredskap är även avgörande för att kunna upprätthålla verksamhet och tillgång till kulturarvsinformation och samlingar, exempelvis för studier och forskning, vid samhällsstörningar och höjd beredskap och krig. Nedan beskrivs prioriterade behov inom området:

Nationell lagringsyta: Det finns ett akut behov av en nationell, säker lagringsyta (ett digitalt skyddsrum) för att säkerställa att data kan skyddas mot såväl fysiska som digitala angrepp.

Beredskapsdigitalisering: Med beredskapsdigitalisering menar vi att ett urval av det mest skyddsvärda analoga kulturarvet digitaliseras i syfte att säkerställa bevarande och möjliggöra återskapning eller återuppbyggnad i händelse av att skada eller förlust av det fysiska objektet. Komplexiteten i att göra urvalet kan kräva nationell samordning så att de mest centrala delarna av kulturarvet prioriteras.

Cybersäkerhet: Kulturarvsområdets aktörer behöver stärka sin förmåga inom cybersäkerhet för att kunna skydda och upprätthålla prioriterad verksamhet även under samhällsstörningar. Kunskap och metodstöd finns tillgängliga, men behöver i vissa fall ytterligare anpassas och spridas till kulturarvsförvaltare. Detta bör kunna hanteras inom ramen för de ordinarie uppdragen hos rådets berörda myndigheter.

Rådet föreslår att regeringen

- ger utpekad myndighet i uppdrag att utreda förutsättningar för att ta fram en tjänst som tillhandahåller en nationell skyddad lagringsyta för kulturarvsaktörers data som behöver skydd ur beredskapsperspektiv, och

som svarar mot olika kulturarvsförvaltares behov i sammanhanget, samt en finansieringsmodell.

- ger berörd eller berörda myndigheter i uppdrag, med tillhörande resurser, att genomföra en systematisk beredskapsdigitalisering av prioriterat kulturarvsmaterial i dialog med kulturarvsförvaltande organisationer samt att tillhandahålla stöd till dessa.

Prioritering 2: Höjd förmåga genom kunskap och övning

För att det samlade kulturarvsområdet ska fungera i ett totalförsvarsperspektiv krävs både generell kompetenshöjning och praktisk övning. Kulturarvsområdet består av en stor bredd aktör med skilda förutsättningar avseende till exempel huvudmän, organisationsform, storlek och resurser. Till viss del och inom vissa områden pågår kunskapshöjande insatser men det vore önskvärt med gemensamma utbildningar och övningar som kan bidra till att utjämna kunskapsnivån, stärka samverkan och höja den gemensamma grundnivån avseende beredskapskompetens. Rådet vill särskilt betona vikten av nedanstående.

Gemensamma utbildningar och övningar: Aktörerna efterfrågar gemensamma utbildningar och övningar som görs i nära relation till totalförsvaret.

Stödmaterial: Det behövs exempelvis vägledning för kontinuitetshantering med krig som dimensionerande faktor, samt tydligare stöd för hur prioriteringar ska göras.

Kunskaps- och kompetensutveckling bör delvis kunna ombesörjas av parterna i rådet och i samverkan mellan rådets parter. Rådet har exempelvis initierat Forum för skydd av kulturarv som en plattform för kunskaps- och erfarenhetsspridning (se avsnitt (2.1.2.2) samt en insats som syftar till att sprida och tillgängliggöra Myndigheten för civilt försvars webbaserade utbildningar om totalförsvaret och beredskap till kulturarvsområdet (se avsnitt 2.1.2.1). Myndigheterna i rådet bedriver därtill råd- och stödverksamhet utifrån sina befintliga uppdrag.¹⁷

Rådet bedömer därmed att de berörda organisationerna i stor utsträckning kan hantera kompetensbehovet inom sina befintliga uppdrag, men att arbetet riskerar att dra ut på tiden då det i vissa delar kräver utveckling av ny kunskap och nya metoder, därtill behöver kulturarvsaktörerna som ska använda kunskapsstödet ha goda förutsättningar att tillgodogöra sig materialet och omsätta det i beredskapsarbete och stärkt förmåga.

¹⁷ Se till exempel Riksarkivet: [Arkiv och beredskap](#); Kungliga biblioteket: [Bibliotek och beredskap: Ett växande engagemang bland biblioteken | Kungliga biblioteket – Sveriges nationalbibliotek](#); Riksantikvarieämbetet: [Beredskap -Riksantikvarieämbetet](#)

För att skyddet av kulturarv ska fungera i ett totalförsvarsperspektiv föreslår rådet att regeringen:

- ger länsstyrelserna i uppdrag att i ett eller några län och som ett pilotprojekt genomför en samverkansövning för skydd av kulturarv.

Därtill uppmanar rådet andra huvudmän än regeringen i sin styrning tydliggör behovet av kunskapshöjning inom grundläggande beredskapsarbete och kontinuitetshantering samt prioriterar åtgärder som stärker sådan kunskap.

Prioritering 3: Skydd på plats

Eftersom de flesta byggnader, miljöer, samlingar och offentlig konst inte kan undanföras måste skyddsåtgärder utvecklas för befintliga lokaler. Säkra och väl underhållna lokaler är en grundförutsättning för beredskap och skydd av kulturarvssamlingar, men det är långt ifrån alla aktörer som har förutsättningar att leva upp till gällande krav och standarder. Utöver säkra och ändamålsenliga lokaler omfattar skydd av kulturarv på plats en bredd av åtgärder inklusive juridiskt skydd, dokumentation, övervakning, och planering av tillfälliga skyddsåtgärder.

Rådet för skydd av kulturarv vill i detta sammanhang peka på följande angelägna behov av beredskapsåtgärder:

Lokalförsörjning för skydd av kulturarv: Det finns behov av utveckling och samordning i beredskapsfrågor kopplade till långsiktigt säkra lokaler för skydd av kulturarv. Det saknas idag en tydlig ansvarsfördelning avseende anläggningar av betydelse för det civila försvaret och det finns ingen myndighet med ansvar för förvärv, etablering och förvaltning av anläggningar som av olika skäl behöver ha en statlig ägare och förvaltas i myndighetsform.

Stöd kring inventering av befintliga byggnader samt tillfälliga skyddsåtgärder: Det finns ett behov av konkreta råd kring inventering och analys av befintliga lokaler ur beredskapsperspektiv samt möjliga säkerhetshöjande åtgärder. Det finns därtill behov av stöd kring planering av tillfälliga skyddsåtgärder för skydd av fasta byggnadsdetaljer och inventarier såväl som samlingar in situ. Stödet ska kunna ändvändas av samtliga av rådets målgrupper.

Rådet för skydd av kulturarv föreslår därför regeringen att överväga:

- om en eller flera statliga fastighetsförvaltande myndigheter bör ges möjlighet att förvärva, anlägga och förvalta fastigheter för statligt behov inom det civila försvaret samt vilken eller vilka som i så fall är lämpligast. Vidare bör ingå fråga om Statens fastighetsverks instruktion bör ändras för att omfatta möjlighet att på affärsmässig grund förvärva, äga och förvalta fastigheter för statliga behov för civila delar av totalförsvaret samt utifrån inriktning gällande typ av fastigheter från Myndigheten för civilt försvar.

Ovanstående prioriterade åtgärder för regeringen att överväga är de som rådet nu bedömer vara allra mest angelägna för att öka kulturarvssektorns förmåga i fråga om beredskap. Kriterierna för urvalet har varit behov och åtgärder som varken enskilda aktörer eller rådets parter kan eller ska hantera på egen hand och/eller med befintliga resurser.

Rådet kan komma att nyansera denna prioritering i kommande slutrapportering. Kompletterande kriterier kan bli aktuella i vår förestående fördjupade bedömning. Exempelvis vilka åtgärder som kan ge mest nytta för flest antal kulturarvsaktörer, för störst mängd kulturarv, för att bedriva kulturarvsverksamhet utan avbrott.

Referenser

Litteratur

- Försvarsmakten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. 2025. *Utgångspunkter för totalförsvaret 2025-2030*. [Nya utgångspunkter för totalförsvaret](#) (2026-02-16)
- McWilliams, Anna & Olsson, Sofia. 2024. *Hoten mot kulturarven: En analys av aktörsdrivna hot mot kulturarv i Sverige*. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). [Hoten mot kulturarven – En analys av aktörsdrivna hot mot kulturarv i Sverige - Totalförsvarets forskningsinstitut - FOI](#) (2026-02-17)
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. 2022. *Civilt försvar mot 2030 – ett totalförsvar i balans*. [Civilt försvar mot 2030 - ett totalförsvar i balans : slutredovisning av regeringsuppdrag \(Ju2022/01209/SSK\)](#) (2026-02-17).
- Riksantikvarieämbetet. 2025. *Rådet för skydd av kulturarv: delredovisning 1 mars 2025*. [Rådet för skydd av kulturarv : delredovisning 1 mars 2025 : behov av beredskap för skyddet av kulturarv som myndigheterna har identifierat genom sitt arbete i rådet. Ku2023/00864, Ku2024/00322](#) (2026-02-16)
- Riksantikvarieämbetet *Vägledning till digitalt bevarande*. 2021. Visby: Riksantikvarieämbetet. [Vägledning till digitalt bevarande](#) (2026-02-17)